

Лекція № 1

Тема лекції: Предмет і задачі психології праці План лекції

1. Об'єкт, предмет цілі та задачі психології праці.
2. Категорії “діяльності” та “праці” у психології.
3. Взаємозв'язки психології праці з іншими дисциплінами.
4. Принципи психології праці.

Література

1. Климов Е.А. Введение в психологию труда: Учеб. пособие для вузов по спец. "Психология". - М.: Изд-во МГУ, 1988. - 197 с.
2. Пряжников Н.С., Пряжникова Е.Ю. Психология труда и человеческого достоинства. - М.: Изд-во "Институт практической психологии"; Воронеж: НПО "МОДЭК", 2001. - 352 с.
3. Балл Г.О., Бастун М.В., Гордієнко В.І., Красильникова Г.В., Красильников С.Р. Психологія праці та професійної підготовки особистості: Навч. посіб. - Хмельницький: ТУП, 2001. - 330 с.

Зміст лекції

Питання 1. Психологія праці – наука, що вивчає психологічні закономірності формування конкретних форм трудової діяльності і відношення людини до праці. Н.С.Пряжников предметом психології праці вважає один з компонентів системи “суб’єкт-об’єкт”, тобто робітник здатний до спонтанності та рефлексії своєї спонтанності в умовах виробничої діяльності. При цьому суб’єкт (індивід або соціальна група) розуміється як носій предметно-практичної діяльності та пізнання, як джерело активності, спрямований на об’єкт.

Під об’єктом праці слід розуміти конкретний трудовий процес, який нормативно заданий і включає предмет, засоби (знаряддя), цілі, та задачі праці, правила використання знарядь та інструментів (технологія трудового процесу) умови її використання та організації (соціально-психологічні, мікрокліматичні, управлінські: нормування, планування, контролю тощо. Інакше кажучи під об’єктом науки слід розуміти другий компонент системи “суб’єкт-об’єкт”, який виступає у якості *цілі* впливу.

Праця це – перетворення зовнішнього світу з позицій участі в ньому людини, а виробництво – з позицій результату, продукту цього перетворення. Отже, *об’єктом психології праці* є праця як соціальна активність людини у якості суб’єкта трудової діяльності. *Предмет психології праці* – процеси, психологічні фактори та закономірності, породжені трудовою діяльністю людини, її розвитком та функціонуванням у якості індивіда, суб’єкта, особистості та індивідуальності. *Головне завдання психології праці* – вивчати та допомагати людині будувати оптимальну мотивацію та змістовну насиченість праці.

Сучасна психологія праці розглядає працю людини як діяльність, включену у систему суспільних відносин і не існуючу поза ними.

Питання 2. А.Н.Леонтьєв розглядав діяльність як систему (а не як сукупність реакцій) включену у суспільні відносини, як процес, у якому відбувається взаємний перехід між полюсами “суб’єкт-об’єкт”. Суспільні умови життя задають мотиви та цілі його діяльності, засоби та способи. Предметність діяльності обумовлює предметний

характер образів, потреб, емоцій та почуттів. Розвинута діяльність зазвичай здійснюється через сукупність дій які підкоряються окремим цілям, які можуть бути виділені із загальної цілі. Роль загальної цілі виконує усвідомлений мотив, перетворюючи завдяки його усвідомленню у “мотив-ціль”. Далі виділяються дії-процеси, які підкорені усвідомленим цілям і нарешті операції, які безпосередньо залежать від умов досягнення цілі. Системний аналіз людської діяльності необхідно є також аналізом багаторівневим та ієрархічним (людська діяльність обумовлена як соціальними відносинами так і психофізіологічними механізмами).

Концепція С.Л.Рубінштейна будується на більш складних зв'язках різнопланових компонентах схеми “рух-дія-операція-вчинок” з цілями, мотивами та умовами діяльності її суб'єкта.

Отже, основним видом людської діяльності є праця, яка на відміну від діяльності суб'єкта має наступні психологічні ознаки:

1. Свідоме передбачення соціально цінного результату.
2. Усвідомлення обов'язковості досягнення соціально фіксованої цілі.
3. Свідомий вибір застосування, удосконалення або створення знарядь, засобів діяльності.
4. Нормованість у часі.
5. Усвідомлення міжособистісних виробничих залежностей від відносин.

Таким чином, праця є завжди діяльністю, але не усяка діяльність може бути названа працею; праця – не завжди професійна діяльність (наприклад, суспільно корисна праця, праця у догляді за дитиною, за хворим тощо), а професійна діяльність не завжди є працею (псевдодіяльність, діяльність з нульовим результатом тощо).

Питання 3. Є.А.Климов виділяє три категорії наук, які характеризують різну ступінь зв'язку з психологією:

- економіка праці, соціологія праці, фізіологія праці, гігієна праці, галузі медицини, пов'язані з вивченням професійних захворювань та експертизою працездатності, професійна педагогіка;
- технічні дисципліни, предметом яких є теорія, розрахунки та конструювання машин і приладів (оснащення трудового процесу знаряддями праці);
- галузі об'єктів людської діяльності – біологічні, технічні, знакові, соціальні системи, мистецтво.

Питання 4. Психологія праці базується як на загальнопсихологічних, спільних з іншими галузями психології принципах так і на власних, специфічних для неї принципах. Фундаментальну систематизацію загальнопсихологічних принципів здійснив український психолог О.М.Ткаченко.

Специфічними для психології праці та інженерної психології є наступні принципи: принцип історизму, принцип гуманізації праці, принцип активності працівника (оператора), принцип психологізації, принцип комплексності, принцип послідовності, принцип особистісного підходу.